

DR ADAM BUCZEK

Upper Silesian University named after Wojciech Korfanty in Katowice (Poland)

Research interests: forensics – handwriting analysis, document analysis using microscopic, spectroscopic, chromatographic, separation, and microdestructive methods combined with modern systems. Criminology – multifaceted crime analysis. Victimology – characterization of crime victims, analysis of victimogenic factors, and the effects and prevention of victimization. Suicidology – analysis of the circumstances and motives behind suicide, identification of risk factors and links to crime and social pathologies.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1395-7541>

E-mail: a.buczek1@op.pl

CC-BY-NC-ND 4.0 Deed

**SECURITY OF RELIGIOUS BUILDINGS AND RELIGIOUS GATHERINGS IN
POLAND – THREAT ANALYSIS FROM A SYSTEMIC PERSPECTIVE**

Bezpieczeństwo obiektów sakralnych i zgromadzeń religijnych w Polsce – analiza zagrożeń w ujęciu systemowym

DOI: <https://doi.org/10.62266/PK.1898-3685.2025.37.20>

Wprowadzenie

Obiekty sakralne, jako miejsca kultu, często zabytki architektoniczne zawierające cenne dzieła sztuki, są istotnym elementem polskiego dziedzictwa kulturowego i zasługują na szczególną ochronę. Jednocześnie gromadzą duże grupy wiernych, co potencjalnie naraża je na różnego rodzaju zagrożenia¹. Mogą mieć one charakter zarówno fizyczny, jak też techniczny². Słusznie

¹ Zagadnienia prawne związane z ochroną obiektów sakralnych i zgromadzeń religijnych reguluje szereg przepisów. Ogólne ramy w tym zakresie stanowią: *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej* z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. 1997 Nr 78, poz. 483, która reguluje kwestie stosunków między państwem a kościołami i związkami wyznaniowymi (art. 25) oraz gwarantuje wolność sumienia i religii, w tym prawo do swobodnego publicznego sprawowania kultu (art. 53); Ustawa z 6 czerwca 1997r. *Kodeks karny*, Dz.U. 1997 Nr 88 poz. 553 zawiera: art. 195 – złośliwe przeszkadzanie publicznemu wykonywaniu aktu religijnego (np. Myszy św.), art. 196 – obraza uczuć religijnych przez znieważanie miejsca kultu, art. 288 – zniszczenie mienia, np. budynku sakralnego; Ustawa z dnia 17 maja 1989r. *o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz.U. 1989 Nr 29 poz. 154 – gwarantuje autonomię Kościoła, prawo do ochrony dóbr oraz wolność działalności religijnej; Ustawa z dnia 24 lipca 2015r. *prawo o zgromadzeniach*, Dz.U. 2015 poz. 1485 – podaje zasady organizacji i ochrony zgromadzeń publicznych. Może mieć ona zastosowanie do zgromadzeń religijnych, ważne jest jednak wyłączenie o którym mowa w art. 2 ust. 2 wspomnianej ustawy, zgodnie z którym zgromadzenia odbywane w ramach działalności kościołów i innych związków wyznaniowych (np. procesje Bożego Ciała, pielgrzymki) są wyłączone spod zakresu ustawy i podlegają przepisom odrębnym. Przepisy te zawarte są m.in. w Ustawie z dnia 17 maja 1989r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*, Dz.U. 1989 Nr 29 poz. 155. Spośród wielu uregulowań wymienionej ustawy warto zwrócić uwagę na art. 17 zgodnie z którym państwo współdziała z kościołami i innymi związkami wyznaniowymi w ochronie, konserwacji, udostępnianiu i upowszechnianiu zabytków architektury, sztuki i literatury religijnej, które stanowią integralną część dziedzictwa kultury.

² W tym kontekście w literaturze coraz częściej wskazuje się na konieczność zapewnienia bezpieczeństwa obiektom sakralnym już na etapie ich projektowania, zob. np.: *Protecting Churches by Design, Worship Facility*, 5 marca 2024, <https://www.worshipfacility.com/2024/03/05/protecting-churches-by-design/> [dostęp: 16. 11. 2025]; Carolyn Heinze, *Designing Safer Churches*, Church Production, 31 lipca 2023, <https://churchproduction.com/churchdesign/cover-stories/designing-safer-churches/> [dostęp: 16. 11. 2025] lub John Kleberg, Patrick Maughan, *Security in Design for Houses of Worship*, Church Executive, brak daty publikacji, <https://churchexecutive.com/archives/security-in-design-for-houses-of-worship> [dostęp: 16. 11. 2025]. Podstawą tych rozważań jest koncepcja *Crime Prevention Through Environmental Design* (CPTED), której rozwój zapoczątkowali swoimi pracami Oscar Newman i Ray Jeffery, zob.: O. Newman, *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*, New York: Macmillan, 1972; C. Ray Jeffery, *Crime Prevention Through Environmental Design*, Beverly Hills: Sage Publications, 1971. Koncepcja ta, mająca zastosowanie także do projektowania obiektów sakralnych, bazuje na czterech podstawowych zasadach, tj.: naturalny nadzór (*natural surveillance*) zakładający projektowanie przestrzeni w sposób umożliwiający łatwą obserwację (np. przezroczyste ogrodzenia, odpowiednie oświetlenie, okna wychodzące na publiczne przestrzenie), aby zminimalizować „ukryte” miejsca sprzyjające działaniom przestępczym.

zauważa A. Szela³, że jednym z najważniejszych problemów dotyczących bezpieczeństwa zgromadzeń religijnych jest zróżnicowana liczba ich uczestników. Istotną kwestią z punktu widzenia bezpieczeństwa są spotkania religijne o charakterze masowym⁴. Współczesne wyzwania związane z ochroną obiektów i przestrzeni sakralnych wymagają podejścia zintegrowanego uwzględniającego aspekty prawne, kryminalistyczne⁵ (analiza kryminalna⁶, mapa zagrożeń/analiza geograficzna⁷), nowoczesne technologie, procedury zarządzania kryzysowego oraz specyfikę obiektów sakralnych i zgromadzeń religijnych.

1. Przegląd najważniejszych zagrożeń dla obiektów sakralnych i zgromadzeń religijnych

Z danych statystycznych⁸ wynika, że najliczniejszą grupą zagrożeń dla obiektów sakralnych i zgromadzeń religijnych w Polsce są dewastacje miejsc kultu. Według Raportu LWR za 2023r.⁹ na 107 skatalogowanych tam przypadków naruszeń wolności religijnej (od 1 stycznia do 31 grudnia 2023r.) akty niszczenia i znieważania obiektów sakralnych stanowiły 62,62%. Były to najczęściej profanacje, a także niszczenie mienia, podpalenia, włamania oraz kradzieże dokonywane w miejscach sakralnych. Z zestawienia z lat 2019-2022¹⁰ obejmującego łącznie 656 przypadków naruszeń wolności religijnej wynika, że zdecydowanie najwięcej, bo aż 412

Druga zasada to naturalna kontrola dostępu (*natural access control*), czyli celowe użycie fizycznych barier (np. ogrodzeń, bram, ścieżek), elementów krajobrazu do kierowania ruchem ludzi i ograniczania dostępu do określonych obszarów. Zasada kolejna to wzmocnienie terytorialne (*territorial reinforcement*) zakłada zaznaczenie granic między przestrzenią prywatną, a publiczną – poprzez znaki, roślinność, różne materiały nawierzchni – w celu wzmocnienia poczucia własności i odpowiedzialności użytkowników przestrzeni. Ostatnim elementem jest zarządzanie i konserwacja (*maintenance and management*). Oznacza dbanie o czystość, estetykę i stan techniczny przestrzeni w myśl zasady, że zaniedbania przyciągają przestępczość („teoria rozbitych okien”), zob.: National Crime Prevention Council, *Crime Prevention Through Environmental Design Guidebook*, Singapore 2003, <https://ncpc.org.sg/cpted/> [dostęp: 16.11.2025].

³ Zob.: A. Szela, *Podstawowe problemy bezpieczeństwa uczestników zgromadzeń o charakterze religijnym*, wyd. Difin Sp. z o.o., Warszawa 2025, s. 11 i n.

⁴ Przykładowo można wskazać Pielgrzymkę Rodzin Archidiecezji Krakowskiej do Kalwarii Zebrzydowskiej z sierpnia 2024r. - ok. 85 tys. uczestników, Misterium Męki Pańskiej w Kalwarii Zebrzydowskiej - ponad 170 tys. osób, Światowe Dni Młodzieży (szczebel diecezjalny) 24.11.2024r. - ponad 100 tys. Uczestników. Statystyki dotyczące wymienionych spotkań zob.: <https://kalwaria.eu/kalwaryjskie-statystyki-2024/> [dostęp: 16.11.2025]; <https://misyjne.pl/ponad-100-tys-mlodych-ludzi-uczestniczy-w-diecezjalnych-swiatowych-dniach-mlodziezy/> [dostęp: 16.11.2025].

⁵ Z ważniejszych pozycji literatury dotyczących kryminalistycznych aspektów ochrony obiektów sakralnych zob. np.: M. Duda, *Prawnokarne i kryminologiczne aspekty ochrony dziedzictwa kultury pogranicza*, Warszawa 2022; S. Kocewiak, P. Ogrodzki, J. Rulewicz, *Vademecum zabezpieczenia obiektów sakralnych*, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2018; R. Krawczyk, *Kryminalistyczna problematyka przestępczości przeciwko dobrom kultury – mity i rzeczywistość*, [w:] *Co nowego w kryminalistyce – przegląd zagadnień z zakresu zwalczania przestępczości*, red. E. Gruza, M. Goc, T. Tomaszewski, Warszawa 2010, s. 185–199; R. Krawczyk, *Wykorzystanie możliwości techniki w ochronie zabytków i dzieł sztuki*, [w:] B. Hołyst (red.), *Kryminalistyka. Zagadnienia wybrane*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2013, s. 195–210; W. Lis, *Niedostatki w ochronie zabytków sztuki kościelnej w aspekcie kryminalistycznym*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa”, nr 10(1), 2022 s. 83–95 i inne.

⁶ Zob. np.: T. Safjański, *Analiza kryminalna: podejście strategiczne*, Research Gate Publications 2018, https://www.researchgate.net/publication/326539393_Analiza_kryminalna_eng_Crime_analysis [dostęp: 16.11.2025].

⁷ Zob. np.: S. Mordwa, *Profilowanie geograficzne, czyli wykorzystanie analiz przestrzennych do wykrywania sprawców przestępstw*, „Space – Society – Economy”, nr 30, 2019, s. 51–75 <https://czasopisma.uni.lodz.pl/space/article/view/8115> [dostęp: 16.11.2025].

⁸ Oficjalne, dostępne statystyki sądowe, policyjne i prokuratorskie np.: Informator Statystyczny Wymiaru Sprawiedliwości <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/> [dostęp: 16.11.2025]; Portal Statystyki Policji <https://statystyka.policja.pl> [dostęp: 16.11.2025], czy zestawienia statystyczne Prokuratury Krajowej <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/sprawozdania-i-statystyki> [dostęp: 16.11.2025] nie publikują szczególnych danych dotyczących przestępstw przeciwko obiektom sakralnym i zgromadzeniom religijnym. Informacje przytoczone w tej części artykułu pochodzą ze źródeł organizacji pozarządowych.

⁹ Zob.: Laboratorium Wolności Religijnej – Raport 2023 <https://laboratoriumwolnosci.pl/raporty/> [dostęp: 16.11.2025].

¹⁰ Zob.: M. Duda, *Naruszenia wolności religijnej w Polsce w świetle badań Laboratorium Wolności Religijnej*, [w:] *Wolność religijna i inne prawa człowieka: zagrożenia i trendy*, red. J. Mikołajczak, Toruń 2023, s. 46, <https://laboratoriumwolnosci.pl/wolnosc-religijna-i-inne-prawa-czlowieka-zagrozenia-i-trendy/> [dostęp: 16.11.2025].

przypadków dotyczyło niszczenia i znieważania miejsc kultu; niszczenia i znieważania symboli religijnych i przedmiotów czci – 116 przypadków. W dalszej kolejności były takie czyny jak: nawoływanie do nienawiści na tle różnic wyznaniowych albo znieważanie grupy ludności lub jakiejś osoby z powodu jej przynależności wyznaniowej – 53 przypadki; fizyczne ataki na osoby wierzące – 37 przypadków; ograniczanie publicznego wyznawania wiary – 35 przypadków; dyskryminacja ze względu na przekonania religijne – 3 przypadki. Dane publikowane przez zagraniczne organizacje pozarządowe¹¹ wskazują, że w Europie w roku 2023 spośród wszystkich zarejestrowanych przez OIDAC incydentów antychrześcijańskich najczęściej miały miejsce: wandalizm – 62%, w tym akty profanacji – 24%, także podpalenia – 10%, groźby – 8% i przemoc fizyczna¹². Z całościowego zestawienia za rok 2023¹³ wynika, że całkowita liczba antychrześcijańskich przestępstw z nienawiści w 35 krajach obejmowała 2 444 incydenty¹⁴. Raport zawiera informacje o przypadkach, udokumentowanych przez OIDAC Europe, w których udało się ustalić motywy działania sprawców. Większość ataków (21) miała podłoże radykalnie islamskie¹⁵. W dalszej kolejności były ataki z pobudek antyreligijnych (14), radykalnie lewicowych (13) i innych motywów politycznych (12). Z danych wynika, że rosnąca przestępczość przeciwko miejscom kultu religijnego w krajach Europy Zachodniej, może stanowić zagrożenie dla Polski. Dokładna analiza ryzyka w tym zakresie wykracza poza ramy niniejszego opracowania¹⁶. Ograniczono się do wskazania kluczowych czynników wpływających na mechanizmy przenoszenia zagrożeń. Jednym z nich jest globalizacja przemocy ideologicznej¹⁷.

¹¹ Zob.: *Intolerance and Discrimination Against Christians in Europe. Report 2024*, Observatory on Intolerance and Discrimination Against Christians in Europe (OIDAC Europe), Wiedeń 2024, https://www.intoleranceagainstchristians.eu/fileadmin/user_upload/publications/files/OIDAC_Report_2024_-_Online_Version.pdf [dostęp: 16.11.2025].

¹² Tamże, s.11.

¹³ Raport opiera się na szerokim zakresie statystyk dotyczących nietolerancji i dyskryminacji wobec chrześcijan w Europie. Składają się na niego statystyki policyjne (publikowane w Austrii, Finlandii, Francji, Niemczech i Wielkiej Brytanii), statystyki ODIHR/OSCE oraz dane i zgłoszenia organizacji społeczeństwa obywatelskiego. Termin „społeczństwo obywatelskie” odnosi się do wszystkich form działalności społecznej podejmowanych przez osoby lub grupy niezwiązane z państwem, niezarządzane przez organy państwowe, działające dobrowolnie i niezależnie od władzy państwowej. Obejmują one m.in. organizacje pozarządowe, stowarzyszenia, fundacje oraz inicjatywy obywatelskie, które działają na rzecz dobra wspólnego i realizują cele społeczne, kulturalne, polityczne czy ekonomiczne.

¹⁴ Zob.: OIDAC Europe, *Intolerance and Discrimination Against Christians in Europe*, op. cit., s. 8. Według Raportu najbardziej poszkodowanymi europejskimi krajami w roku 2023 były: Francja – prawie 1000 przypadków przy czym 90% ataków było skierowanych przeciwko kościołom i cmentarzom; Wielka Brytania – 702 przypadki (wzrost o 15 % w porównaniu z poprzednim okresem sprawozdawczym) i Niemcy, tamże, s. 9. Z zamieszczonych w Raporcie informacji wynika, że liczba antychrześcijańskich przestępstw z nienawiści w Niemczech w latach 2022-2023 wzrosła do 277,22, czyli o 105%. Jednakże oficjalne statystyki rządowe obejmują tylko przestępstwa z nienawiści o podłożu politycznym. Oznacza to, że wandalizm lub podpalenia kościołów nie są uwzględniane, jeśli nie można ustalić motywu politycznego. Natomiast z szacunku OIDAC Europe wynika, że w 2023r. w Niemczech miało miejsce co najmniej 2000 przypadków uszkodzenia mienia w chrześcijańskich miejscach kultu.

¹⁵ Tamże, s.13.

¹⁶ Wskazać jedynie można na istnienie szeregu profesjonalnych, ilościowych metod, które mogłyby być wykorzystane do oceny ryzyka zwiększenia przestępczości przeciwko obiektom sakralnym i zgromadzeniom religijnym w Polsce w kontekście wzrostu takich przestępstw w krajach Europy Zachodniej. Przykładowo wymienić można: analizę regresji wielorakiej (*Multiple Regression Analysis*) – metoda możliwa do zastosowania w celu zbadania związku między wskaźnikiem przestępstw wobec obiektów sakralnych w Polsce, a czynnikami predykcyjnymi (np. poziom migracji, aktywność skrajnych ugrupowań, dynamika przestępczości w Europie Zachodniej; modelowanie szeregów czasowych (*Time Series Analysis*) w szczególności metody ARIMA/SARIMA – do prognozowania trendów na podstawie danych historycznych; VAR (*Vector Autoregression*) – do analizy zależności pomiędzy danymi z różnych krajów. Metody przydatne w zakresie analizy tzw. efektu „rozlewania się zagrożenia”; modelowanie Bayesowskie (*Bayesian Risk Assessment*) – umożliwia aktualizację oceny ryzyka w miarę pojawiania się nowych danych; analiza Monte Carlo (*Monte Carlo Simulation*) – symulacja wielu scenariuszy rozwoju sytuacji z uwzględnieniem losowości i niepewności czynników wpływających na ryzyko. Zdefiniowanie zmiennych (np. liczba incydentów w krajach UE, migracja, działalność grup ekstremistycznych) jako rozkładów prawdopodobieństwa i przeprowadzenie wielu symulacji możliwych przyszłych sytuacji w Polsce; geograficzne modelowanie ryzyka (*Spatial Risk Modeling*) – do oceny ryzyka na podstawie położenia geograficznego (np. bliskości granic, ośrodków migracyjnych, miejsc zamieszkania migrantów). Wykorzystanie modeli przestrzennych (np. *spatial lag model*, *spatial error model*). Korelacja występowania incydentów w regionach przygranicznych z sytuacją w sąsiednich państwach. Wykorzystanie map ryzyka i analiz przestrzennych w ocenie zagrożeń; analiza ryzyka oparta na wskaźnikach (*Indicator-Based Risk Assessment*) – zbudowanie syntetycznego wskaźnika ryzyka na podstawie zestawu zmiennych.

Radykalizacja antykatolicka w Europie Zachodniej, podsycana przez skrajną lewicę, ruchy feministyczne, pro-choice itp., może w znacznym stopniu przenieść się do Polski¹⁸. W kontekście ryzyka większego transferu wskazanej przestępczości wskazać należy na zjawisko określane mianem „*Political opportunity structure*” (POS)¹⁹. Polega ono na świadomym lub intuicyjnym analizowaniu przez określone zbiorowości uwarunkowań strukturalnych, które mogą ułatwiać bądź utrudniać przenikanie radykalnych ideologii. Kluczowe jest tu tzw. „okno możliwości politycznych” – okres, gdy sprzyjające warunki ułatwiają transfer nielegalnych działań, przy mniejszym ryzyku, i większej skuteczności, np. podczas kryzysów migracyjnych, napięć społecznych itp.

2. Systemowa ochrona obiektów sakralnych i zgromadzeń religijnych. Zasady ochrony w głębi

Nowoczesne podejście do ochrony obiektów sakralnych i zgromadzeń religijnych jest procesem wielowymiarowym, opartym na systemowym modelu bezpieczeństwa. W literaturze pojęcie systemu odnosi się do szeroko pojętego bezpieczeństwa państwa²⁰ oraz do jego elementów składowych. W ramach nowoczesnego, systemowego modelu ochrony pojawia się podejście określane mianem „*security culture*”²¹. W odniesieniu do zabezpieczania obiektów sakralnych i zgromadzeń religijnych wskazuje się na trzy filary bezpieczeństwa, tj. mentalno-duchowy,

Tworzenie indeksu zagrożenia (0–1) dla regionów Polski na podstawie: danych o atakach na kościoły, liczbie cudzoziemców z krajów o wysokim wskaźniku radykalizacji, danych o przestępczości z nienawiści.

¹⁷ Szerzej na temat konfliktów społecznych i czynników kryminogennych na tle kulturowym w związku procesami globalizacji zob. np.: B. Hołyst, *Kryminologia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022, s. 759–796.

¹⁸ Literatura wskazuje w tym kontekście na dwa powiązane ze sobą zagadnienia, tzn. „dyfuzję ruchów społecznych” (*social movement diffusion*) oraz „Transnarodowe Sieci Rzecznicstwa” (*Transnational Advocacy Networks*). Pierwsze ze wskazanych pojęć obejmuje charakterystykę procesów rozprzestrzeniania się idei, postaw, działań między grupami, organizacjami i krajami. W konsekwencji prowadzi to do zmian społecznych. Charakterystycznymi pojęciami są: „emulacja” – naśladowanie zachowań, strategii innego ruchu; „contagion” („zarażenie”) – szybkie rozprzestrzenianie się emocji, zachowań (podobnie jak wirus), „uczenie się organizacyjne – adaptacja struktur i sposobów działania w oparciu o doświadczenia innych grup itp. Szerzej na temat dyfuzji ruchów społecznych zob. np.: D. Strang i S. A. Soule, *Diffusion in Organizations and Social Movements: From Hybrid Corn to Poison Pills*, *Annual Review of Sociology* 24 (1998), s. 265–290 <https://snap.stanford.edu/class/cs224w-readings/strang98diffusion.pdf> [dostęp: 16.11.2025]; J. Chodak, *Globalna fala protestu i rewolucji: przyczyny, cele, dyfuzja*, *Zoon Politikon*, nr 7 (2016), s. 35–56 https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-e56100b7-e6f4-44fe-b170-fea05c566be9/c/Zoon_Politikon_07_2016_035_056.pdf [dostęp: 16.11.2025]. Z kolei problematykę „Transnarodowych Sieci Rzecznicstwa”, w tym „Transnarodowych Sieci Aktywistów”, ich istotę, znaczenie, mechanizmy działania, możliwości potencjalnego transferu zagrożeń z Europy Zachodniej m.in. do Polski, sposoby nacisku i wymuszania decyzji na instytucjach rządzących opisano w pracy M. E. Keck, K. Sikkink, *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca: Cornell University Press, 1998.

¹⁹ Zob. np.: D. McAdam, J. D. McCarthy, M. N. Zald, *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framing*, Cambridge University Press, Cambridge 1996; S. Tarrow, *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 1994; D. S. Meyer, D. C. Minkoff, „*Conceptualizing political opportunity*”, *Social Forces*, 2004, t. 82, nr 4, s. 1457–1492 https://ssc.wisc.edu/~oliver/SOC924/Articles/MeyerMinkoffPolOpp_SF2004.pdf [dostęp: 16.11.2025] i in.

²⁰ Zob. np.: S. Wojciechowski, M. Malec, *Zintegrowane bezpieczeństwo i rozwój jako dwa nurty w teorii i praktyce strategicznej RP*, *Zeszyty Naukowe AON*, 2014, Nr 4 (97), s. 5–33 <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-4907a78e-29f7-4753-9c7d-3ec712f9a833> [dostęp: 16.11.2025]. Osią rozważań przywołanej publikacji jest zintegrowane podejście do bezpieczeństwa. Autorzy stwierdzają: „...*W związku z tendencją rozpatrywania przez pryzmat bezpieczeństwa coraz większej liczby obszarów związanych z jego pozamilitarnym pojmowaniem, kwestia systemowego, a zarazem zintegrowanego i całościowego podejścia do tej problematyki jest traktowana jako obowiązująca norma...*”, tamże, s.9.

²¹ Jego istotą jest przesunięcie akcentu z bezpieczeństwa proceduralnego na bezpieczeństwo kulturowe bazujące na świadomości, odpowiedzialności i etosie działania uczestników systemu (organizacji). Model zarządzania bezpieczeństwem w tym znaczeniu oparty jest na wartościach, które mają znaczenie nadrzędne względem kontroli, procedur i środków technicznych. Uznaje się, że trwałe bezpieczeństwo można osiągnąć nie tyle poprzez rozbudowę przepisów i nadzoru (choć elementy te są również bardzo istotne), co poprzez wewnętrzne utożsamienie uczestników systemu z ideą ochrony i odpowiedzialności za bezpieczeństwo. Definicje wskazanego pojęcia zob. np.: International Civil Aviation Organization (ICAO), *Security Culture*, <https://www.icao.int/Security/Security-Culture>, [dostęp: 16.11.2025]; International Atomic Energy Agency (IAEA), *Safety and Security Culture*, <https://www.iaea.org/topics/safety-and-security-culture>, [dostęp: 16.11.2025].

organizacyjno-prawny i materialny²². Ostatni z wymienionych elementów rozumiany jest jako zbiór rozwiązań infrastrukturalnych, technicznych i techniczno-organizacyjnych²³. W praktyce oznacza to połączenie zasad CPTED na etapie projektowania i w okresie późniejszym²⁴ z innymi elementami²⁵. Zdaniem autora dobrym rozwiązaniem jest powiązanie materialnego wymiaru ochrony z koncepcją „ochrony w głębi”²⁶. Jej istota polega na stosowaniu wielu niezależnych warstw zabezpieczeń tworzących następujące po sobie linie obrony. W założeniu sforsowanie jednej linii powinno uruchamiać kolejne bariery, opóźniające lub uniemożliwiające atak²⁷.

²² Zob.: J. Piwowski, „Three Pillars of Security Culture”, *Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje*, nr 25, 2017, s. 22–32, <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ceon.element-90ec61da-5ab1-3c1d-9182-ce458e5101de/c/pdf-01.3001.0012.2428.pdf> [dostęp: 16.11.2025]. W niniejszym opracowaniu, z uwagi na jego ograniczone ramy, pominięto analizę dwóch pierwszych wymienionych aspektów, zawężając rozważania do elementu materialnego.

²³ Na podstawie analizy dostępnej literatury oraz materiałów dotyczących środków technicznych i środków techniczno-organizacyjnych można wskazać, że pod pojęciem rozwiązania techniczne (środki techniczne *technical measures*) rozumie się fizyczne lub elektroniczne urządzenia, systemy lub narzędzia, które same w sobie realizują funkcję zabezpieczającą, np. systemy alarmowe i czujniki ruchu, monitoring CCTV, zamki elektroniczne, systemy kontroli dostępu (karty RFID, kody PIN), zapory sieciowe (firewalle) itp. Natomiast pod pojęciem rozwiązań techniczno-organizacyjnych (*technical and organizational measures*) rozumie się zintegrowane działania, które łączą technologię z procesami organizacyjnymi i procedurami zarządczymi. Ich celem jest nie tylko zainstalowanie technicznego środka, ale także określenie sposobu jego użycia, nadzoru, odpowiedzialności i reakcji. Przykładami takich środków mogą być: system alarmowy plus procedura reagowania personelu po jego uruchomieniu; zamek szyfrowy plus procedura zmiany kodów plus wyznaczenie odpowiedzialnych osób plus rejestr wejść plus cykliczny audyt działania systemu, zob. np.: Rozporządzenie (UE) 2016/679 o ochronie osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i o swobodnym przepływie takich danych (Dz. U. UE L 119/1), art. 32, <https://gdpr-info.eu/art-32-gdpr/> [dostęp: 16.11.2025]; Urząd Ochrony Danych Osobowych, „Środki techniczne i organizacyjne”, <https://uodo.gov.pl/pl/354/1709> [dostęp: 16.11.2025]; Russell Bedford, „Wszystko o RODO. Część 4. Środki ochrony danych osobowych”, <https://russellbedford.pl/aktualnosci/zmiany-w-prawie/item/2091-wszystko-oro-do-czesc-4-srodki-ochrony-danych-osobowych.html> [dostęp: 16.11.2025].

²⁴ Pierwotnie koncepcja CPTED odnosiła się do projektowania nowych obiektów i przestrzeni, czyli do etapu planistycznego. Z czasem jednak pojęcie to ewoluowało (CPTED drugiej i trzeciej generacji). Obecnie jest rozumiane szerzej jako proces ciągłego doskonalenia środowiska bezpieczeństwa. Obejmuje się nim również takie elementy jak ocenę istniejących obiektów np. pod kątem widoczności, dostępności, kontroli przestrzeni; także modyfikacje organizacyjne i techniczne istniejących obiektów dotyczące, np. oświetlenia, monitoringu wizyjnego, usunięcia przeszkód ograniczających widoczność; zmiany funkcjonalne, takie jak przeniesienie wejść, przebudowa ciągów komunikacyjnych, czy lepsze oznakowanie stref. Przykładem może być poprawa oświetlenia wokół kościoła, usunięcie zarośli zasłaniających wejście, montaż kamer w strategicznych miejscach. Najnowsze podejście do CPTED podkreśla, że bezpieczeństwo zależy nie tylko od fizycznego kształtu przestrzeni, ale również od integracji i poczucia odpowiedzialności za przestrzeń użytkowników. W kontekście obiektów sakralnych oznacza to np. budowanie relacji między parafią a mieszkańcami czy edukację w zakresie reagowania na sytuacje zagrożenia, szerzej zob. np.: M. Mihijac, G. Saville, *Third-Generation Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)*, *Social Sciences* 2019, 8(6):182, <https://doi.org/10.3390/socsci8060182> [dostęp: 16.11.2025]; P. M. Cozens, T. Love, *A Review and Current Status of Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)*, „*Journal of Planning Literature*” 2015, t. 30, nr 4, s. 393-412, <https://prohic.nl/wp-content/uploads/2021/02/166-15feb2021-CPTEDReview.pdf> [dostęp: 16.11.2025]; S. Geason, P. R. Wilson, *Crime Prevention Through Environmental Design. Designing out Crime*, Canberra (Australia): Australian Institute of Criminology, 1989, <https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2020-05/cpted.pdf> [dostęp: 16.11.2025]; J. Mączka, „Ewolucja koncepcji CPTED”, [w:], „CPTED – teoria, praktyka, skuteczność. Rozdział I: EWOLUCJA KONCEPCJI CPTED, [red.: K. Dukała, K. Jurzak-Mączka, J. Mączka], Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2019, <https://ruj.uj.edu.pl/bitstreams/4913fe06-b5d1-4d31-811e-3a55241ce43a/download> [dostęp: 16.11.2025].

²⁵ Takimi jak zabezpieczenia mechaniczne; systemy techniczne; systemy ochrony przeciwpożarowej; zabezpieczenie dóbr kultury.

²⁶ Termin „ochrona w głębi” pochodzi z wojskowości. W doktrynach wojskowych i strategicznych występuje pojęcie „obrony w głębi” (*defence-in-depth*). Oznacza ono system wielowarstwowej linii obrony, opóźniania i absorpcji ataku, szerzej zob. np.: U.S. Nuclear Regulatory Commission, *Defense in Depth – A War for Safety*, <https://www.nrc.gov/reading-rm/basic-ref/students/history-101/defense-in-depth> [dostęp: 16.11.2025]; „*Defense in depth*.” Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster, <https://www.merriam-webster.com/dictionary/defense%20in%20depth> [dostęp: 16.11.2025].

²⁷ Kluczowymi pojęciami charakteryzującymi koncepcję „ochrony w głębi” są: „wielowarstwowość”, „redundancja” „różnorodność”, „opóźnianie”, „wykrywanie i eskalacja”, „reagowanie i odzyskiwanie”, „minimalna ingerencja (kompatybilność)”. Szerzej o wskazanych pojęciach zob. np.: B. Littlewood, L. Strigini, *Redundancy and Diversity in Security*, w: *Computer Security Foundations Workshop, CSFW’04, IEEE, 2004*, s. 423–438, https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-540-30108-0_26 [dostęp: 16.11.2025]; A. J. Lohn, *Defense in Depth: The Basics of Blockade and Delay*, wrzesień 2019, arXiv preprint 1910.00111 <https://arxiv.org/pdf/1910.00111.pdf>

Ważnym elementem jest redundancja rozumiana jako celowe stosownie „nadmiaru” środków ochrony, by w razie przełamania części zabezpieczeń, pozostałe mogły zadziałać, przejmując funkcje elementów wyłączonych. Ma to zapewnić zachowanie ciągłości operacyjnej systemu²⁸.

Bibliografia:

I. Literatura

1. Duda M., *Prawnokarne i kryminologiczne aspekty ochrony dziedzictwa kultury pogranicza*, Warszawa 2022.
2. Hołyst B., *Kryminologia*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022.
3. Keck M., E., Sikkink K., *Activists Beyond Borders: Advocacy Networks in International Politics*. Ithaca: Cornell University Press, 1998.
4. Kocewiak S., Ogrodzki P., Rulewicz J., *Vademecum zabezpieczenia obiektów sakralnych*, Narodowy Instytut Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, Warszawa 2018.
5. Krawczyk R., *Kryminalistyczna problematyka przestępczości przeciwko dobrom kultury – mity i rzeczywistość*, [w:] *Co nowego w kryminalistyce – przegląd zagadnień z zakresu zwalczania przestępczości*, red. E. Gruza, M. Goc, T. Tomaszewski, Warszawa 2010.
6. Krawczyk R., *Wykorzystanie możliwości techniki w ochronie zabytków i dzieł sztuki*, [w:] B. Hołyst (red.), *Kryminalistyka. Zagadnienia wybrane*, Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2013.
7. Lis W., *Niedostatki w ochronie zabytków sztuki kościelnej w aspekcie kryminalistycznym*, „Studia Administracji i Bezpieczeństwa” nr 10(1), 2022.
8. Newman O., *Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design*, New York: Macmillan, 1972.
9. McAdam D., McCarthy J. D., Zald M. N., *Comparative Perspectives on Social Movements: Political Opportunities, Mobilizing Structures, and Cultural Framing*, Cambridge University Press, Cambridge 1996.
10. Jeffery R., C., *Crime Prevention Through Environmental Design*, Beverly Hills: Sage Publications, 1971.
11. Szela A., *Podstawowe problemy bezpieczeństwa uczestników zgromadzeń o charakterze religijnym*, wyd. Difin Sp. z o.o., Warszawa 2025.
12. Tarrow S., *Power in Movement: Social Movements and Contentious Politics*, Cambridge University Press, Cambridge 1994.

II. Akty prawne

1. *Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.*, Dz. U. 1997 Nr 78, poz. 483.
2. *Ustawa z 6 czerwca 1997r. Kodeks karny*, Dz.U. 1997 Nr 88 poz. 553.
3. *Ustawa z dnia 17 maja 1989r. o stosunku Państwa do Kościoła Katolickiego w Rzeczypospolitej Polskiej*, Dz.U. 1989 Nr 29 poz. 154.
4. *Ustawa z dnia 24 lipca 2015r. prawo o zgromadzeniach*, Dz. U. 2015 poz. 1485.

[dostęp: 16.11.2025]; Thuraya N. I. Alrumaih, M. J. F. Alenazi, N. A. AlSowaygh, A. A. Humayed, I. A. AlAblani, *Cyber Resilience in Industrial Networks: A State of the Art, Challenges, and Future Directions*, „Journal of King Saud University – Computer and Information Sciences”, vol. 35, nr 9, 2023, art. nr 101781 <https://doi.org/10.1016/j.jksuci.2023.101781> [dostęp: 16.11.2025]; A. Laszka, W. Abbas, Y. Vorobeychik, X. Koutsoukos, *Integrating Redundancy, Diversity, and Hardening to Improve Security of Industrial Internet of Things*, „Cyber-Physical Systems”, vol. 6, nr 1, 2020, s. 1–27, <https://aronlaszka.com/papers/laszka2020integrating.pdf> [dostęp: 16.11.2025]; U.S. Nuclear Regulatory Commission, *Historical Review and Observations of Defense-in-Depth (NUREG/KM-0009)*, Washington D.C., April 2016 <https://www.nrc.gov/docs/ML1610/ML16104A071.pdf> [dostęp: 16.11.2025].

²⁸ Różnicę między różnorodnością, redundancją funkcjonalną i wielowarstwowością można określić następująco: różnorodność – stosowanie uzupełniających się środków ochrony, działających na odmiennych zasadach, zwiększających odporność całego systemu na różnorodne zagrożenia (choć możliwe jest też zastosowanie różnorodności do realizacji jednego zadania). Redundancja funkcjonalna – działanie punktowe, realizacja jednego zadania przez niezależne urządzenia np. trzy zamki w drzwiach, które działają równolegle. Wielowarstwowość – budowanie kolejnych, uporządkowanych warstw/stref ochrony wzdłuż potencjalnej ścieżki zagrożenia, od zewnątrz do wnętrza obiektu, tj.: strefa zewnętrzna (ogrodzenia, monitoring zewnętrzny, oznakowania itp.), strefa przy wejściu (drzwi z zamkami, czujki otwarcia itp.), strefa wewnętrzna (monitoring wnętrza, strażnicy, czujki ruchu itp.). W całości warstwy te tworzą linie obrony. Ich celem jest opóźnienie i ograniczenie skutków zagrożenia. Jak wspomniano wyżej innymi pojęciami charakteryzującymi koncepcję „ochrony w głębi” są: „opóźnianie”, „wykrywanie i eskalacja”, „reagowanie i odzyskiwanie”, „minimalna ingerencja (kompatybilność)”. Ze względu na niniejszego opracowania ich charakterystykę pominięto.

5. Ustawa z dnia 17 maja 1989r. *o gwarancjach wolności sumienia i wyznania*, Dz.U. 1989 Nr 29 poz. 155.

III. Netografia

1. Alrumaih T., N., I., Alenazi M., J., F., AlSowaygh N., A., Humayed A., A., AlAblani I., A., *Cyber Resilience in Industrial Networks: A State of the Art, Challenges, and Future Directions*, „Journal of King Saud University – Computer and Information Sciences”, vol. 35, nr 9, 2023 <https://doi.org/10.1016/j.jksuci.2023.101781> [dostęp: 16.11.2025].
2. Chodak J., *Globalna fala protestu i rewolucji: przyczyny, cele, dyfuzja*, Zoon Politikon, nr 7 (2016), https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-e56100b7-e6f4-44fe-b170-fea05c566be9/c/Zoon_Politikon_07_2016_035_056.pdf [dostęp: 16.11.2025].
3. Cozens P., M., Love T., *A Review and Current Status of Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)*, „Journal of Planning Literature” 2015, t. 30, nr 4, <https://prohic.nl/wp-content/uploads/2021/02/166-15feb2021-CPTEDReview.pdf> [dostęp: 16.11.2025].
4. „*Defense in depth*” Merriam-Webster.com Dictionary, Merriam-Webster <https://www.merriam-webster.com/dictionary/defense%20in%20depth> [dostęp: 16.11.2025].
5. Duda M., *Naruszenia wolności religijnej w Polsce w świetle badań Laboratorium Wolności Religijnej*, [w:] *Wolność religijna i inne prawa człowieka: zagrożenia i trendy*, red. J. Mikołajczak, Toruń 2023, s. 46, <https://laboratoriumwolnosci.pl/wolnosc-religijna-i-inne-prawa-czlowieka-zagrozenia-i-trendy/> [dostęp: 16.11.2025].
6. Geason S., Wilson P., R., *Crime Prevention Through Environmental Design. Designing out Crime*, Canberra (Australia): Australian Institute of Criminology, 1989, <https://www.aic.gov.au/sites/default/files/2020-05/cpted.pdf> [dostęp: 16.11.2025].
7. Heinze C., *Designing Safer Churches*, Church Production, 31 lipca 2023, <https://churchproduction.com/churchdesign/cover-stories/designing-safer-churches/> [dostęp: 16.11.2025].
8. <https://kalwaria.eu/kalwaryjskie-statystyki-2024/> [dostęp: 16.11.2025].
9. <https://misyjne.pl/ponad-100-tys-mlodych-ludzi-uczestniczy-w-diecezjalnych-swiatowych-dniach-mlodziezy/> [dostęp: 16.11.2025].
10. <https://isws.ms.gov.pl/pl/baza-statystyczna/> [dostęp: 16.11.2025].
11. <https://statystyka.policja.pl> [dostęp: 16.11.2025].
12. <https://www.gov.pl/web/prokuratura-krajowa/sprawozdania-i-statystyki> [dostęp: 16.11.2025].
13. <https://laboratoriumwolnosci.pl/raporty/> [dostęp: 16.11.2025].
14. International Civil Aviation Organization (ICAO), *Security Culture*, <https://www.icao.int/Security/Security-Culture>, [dostęp: 16.11.2025].
15. International Atomic Energy Agency (IAEA), *Safety and Security Culture*, <https://www.iaea.org/topics/safety-and-security-culture>, [dostęp: 16.11.2025].
16. *Intolerance and Discrimination Against Christians in Europe. Report 2024*, Observatory on Intolerance and Discrimination Against Christians in Europe (OIDAC Europe), Wiedeń 2024, https://www.intoleranceagainsthristians.eu/fileadmin/user_upload/publications/files/OIDAC_Report_2024_-_Online_Version.pdf [dostęp: 16.11.2025].
17. Kleberg J., Maughan P., *Security in Design for Houses of Worship*, Church Executive, brak daty publikacji, <https://churchexecutive.com/archives/security-in-design-for-houses-of-worship> [dostęp: 16.11.2025].
18. Laszka A., Abbas W., Vorobeychik Y., Koutsoukos X., *Integrating Redundancy, Diversity, and Hardening to Improve Security of Industrial Internet of Things*, „Cyber-Physical Systems”, vol. 6, nr 1, 2020 <https://aronlaszka.com/papers/laszka2020integrating.pdf> [dostęp: 16.11.2025].
19. Littlewood B., Strigini L., *Redundancy and Diversity in Security*, w: *Computer Security Foundations Workshop, CSFW'04, IEEE, 2004* https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-3-540-30108-0_26 [dostęp: 16.11.2025].
20. Lohn A., J., *Defense in Depth: The Basics of Blockade and Delay*, wrzesień 2019, arXiv preprint 1910.00111 <https://arxiv.org/pdf/1910.00111.pdf> [dostęp: 16.11.2025].

21. Mączka J., „*Ewolucja koncepcji CPTED*”, w: „CPTED – teoria, praktyka, skuteczność. Rozdział I: EWOLUCJA KONCEPCJI CPTED, [red.: K. Dukała, K. Jurzak-Mączka, J. Mączka], Uniwersytet Jagielloński, Kraków 2019 <https://ruj.uj.edu.pl/bitstreams/4913fe06-b5d1-4d31-811e-3a55241ce43a/download> [dostęp: 16. 11. 2025].
22. Meyer D., S., Minkoff D., C., „*Conceptualizing political opportunity*”, *Social Forces*, 2004, t. 82, nr 4 https://ssc.wisc.edu/~oliver/SOC924/Articles/MeyerMinkoffPolOpp_SF2004.pdf [dostęp: 16.11.2025].
23. Mihinjac M., Saville G., *Third-Generation Crime Prevention Through Environmental Design (CPTED)*, *Social Sciences* 2019, 8(6):182, <https://doi.org/10.3390/socsci8060182> [dostęp: 16. 11. 2025].
24. Mordwa S., *Profilowanie geograficzne, czyli wykorzystanie analiz przestrzennych do wykrywania sprawców przestępstw*, „Space-Society-Economy”, nr 30, 2019, <https://czasopisma.uni.lodz.pl/space/article/view/8115> [dostęp: 16.11.2025].
25. National Crime Prevention Council, *Crime Prevention Through Environmental Design Guidebook*, Singapore 2003, <https://ncpc.org.sg/cpted/> [dostęp: 16. 11. 2025].
26. Piwowarski J., „*Three Pillars of Security Culture*”, *Kultura Bezpieczeństwa. Nauka – Praktyka – Refleksje*, nr 25, 2017, <https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.ceon.element-90ec61da-5ab1-3c1d-9182-ce458e5101de/c/pdf-01.3001.0012.2428.pdf> [dostęp: 16.11.2025].
27. *Protecting Churches by Design, Worship Facility*, 5 marca 2024, <https://www.worshipfacility.com/2024/03/05/protecting-churches-by-design/> [dostęp: 16. 11. 2025].
28. Rozporządzenie (UE) 2016/679 o ochronie osób fizycznych w związku z przetwarzaniem danych osobowych i o swobodnym przepływie takich danych (Dz. U. UE L 119/1), <https://gdpr-info.eu/art-32-gdpr/> [dostęp: 16.11.2025].
29. Russell Bedford, „*Wszystko o RODO. Część 4. Środki ochrony danych osobowych*”, <https://russellbedford.pl/aktualnosci/zmiany-w-prawie/item/2091-wszystko-o-rod0-czesc-4-srodki-ochrony-danych-osobowych.html> [dostęp: 16.11.2025].
30. Safjański T., *Analiza kryminalna: podejście strategiczne*, ResearchGate Publications 2018, https://www.researchgate.net/publication/326539393_Analiza_kryminalna_eng_Crime_analysis [dostęp: 16.11.2025].
31. Strang D., Soule S. A., *Diffusion in Organizations and Social Movements: From Hybrid Corn to Poison Pills*, *Annual Review of Sociology* 24 (1998), <https://snap.stanford.edu/class/cs224w-readings/strang98diffusion.pdf> [dostęp: 16.11.2025].
32. Urząd Ochrony Danych Osobowych, „*Środki techniczne i organizacyjne*”, <https://uodo.gov.pl/pl/354/1709> [dostęp: 16.11.2025].
33. U.S. Nuclear Regulatory Commission, *Defense in Depth – A War for Safety*, <https://www.nrc.gov/reading-rm/basic-ref/students/history-101/defense-in-depth> [dostęp: 16. 11. 2025].
34. U.S. Nuclear Regulatory Commission, *Historical Review and Observations of Defense-in-Depth (NUREG/KM-0009)*, Washington D.C., April 2016 <https://www.nrc.gov/docs/ML1610/ML16104A071.pdf> [dostęp: 16.11.2025].
35. Wojciechowski S., Malec M., *Zintegrowane bezpieczeństwo i rozwój jako dwa nurty w teorii i praktyce strategicznej RP*, *Zeszyty Naukowe AON*, 2014, Nr 4 (97), <https://yadda.icm.edu.pl/baztech/element/bwmeta1.element.baztech-4907a78e-29f7-4753-9c7d-3ec712f9a833> [dostęp: 16.11.2025].